

Menzi, L. B-K, Wosh, P. J. (ur.). *Privacy & Confidentiality Perspectives : Archivists & Archival Records*. Chicago : The Society of American Archivists, 2005.

Knjiga *Privacy & Confidentiality Perspectives: Archivists & Archival Records (Stajališta o privatnosti i povjerljivosti: arhivisti i arhivski zapisi)* urednika Menzi L. Behrnd-Klodt i Petera J. Wosha zbornik je tekstova više autora koji se bave problemima arhivista u postupanju s povjerljivim dokumentima, s naglaskom na one koji se tiču pitanja poštivanja privatnosti osoba koje se u njima spominju. Pitanje zaštite privatnosti posljednjih godina dobiva na važnosti u SAD-u, s jedne strane zbog sve raširenije tzv. tabloidne kulture zbog koje nestaju granice između javnog i privatnog, a s druge zbog usvajanja Zakona o borbi protiv terorizma (USA PATRIOT Act) 2001. koji je državnim organima, zbog sumnje da se bave terorizmom, omogućio pristup osobnim podacima građana, dok se građanima u praksi otežava pristup informacijama u javnim ustanovama. Iako problem privatnosti ima relativno dugu povijest (urednici njezin početak smještaju u drugu polovinu 19. stoljeća), za razliku od pravne znanosti, američka arhivistika se njime počela intenzivnije baviti tek 1970-ih godina. Ova knjiga nastoji unaprijediti raspravu o tome problemu i uključiti same arhiviste u kompleksno analitičko razmatranje problema privatnosti u danas osobitom trenutku američke kulturne povijesti. Knjiga je podijeljena na četiri dijela od kojih svaki razmatra probleme privatnosti i povjerljivosti sa svoga stajališta.

U prvom dijelu pod naslovom *Pravna stajališta (Legal Perspectives)*, objavljeni su pretisci dvaju članaka za koje se smatra da su najviše utjecali na raspravu o privatnosti u SAD-u u 20. stoljeću. Radi se o člancima *Pravo na privatnost (The Right to Privacy)* Samuela D. Warrena i Louisa D. Brandeisa iz 1890. i *Privatnost (Privacy)* Williama L. Prossera iz 1960. Autori u ovim člancima vrlo iscrpno analiziraju problem prava na privatnost s pravne strane, kako javno poznatih osoba, tako i onih potpuno anonimnih, dajući u bilješkama brojne primjere iz američke sudske prakse. Nakon njih slijedi članak urednice Menzi L. Behrnd-Klodt *Kršenje prava na privatnost: Što ono znači za arhiviste... i za treće osobe (The Tort Right of Privacy: What It Means for Archivists ... and for Third Parties)*. Autorica dalje razrađuje Prosserove definicije kršenja prava privatnosti, koje su našle svoje mjesto u američkim pravnim propisima, istovremeno analizirajući mogućnosti da se arhivisti nađu u situaciji da budu optuženi kao prekršitelji. Ta mogućnost je, po autorici, mala, no ipak je važno osigurati se od takvih situacija. Jedan način je zakonom što više smanjiti ograničenja dostupnosti arhivskoga gradiva uz razumnu mjeru zaštite osobnih podataka, a koji moraju biti što je moguće jasnije i točnije definirani. Drugi način je precizan dogovor sa stvarateljima odnosno darovateljima oko načina zaštite privatnosti, kako stvaratelja, tako i trećih osoba koje su u dotičnom gradivu spominju. U oba slučaja važno je da sami arhivisti sebi ne postave previsoke standarde, koji bi mogli biti teško provedivi, obzirom na moguće zahtjeve javnosti ili istraživača. Previsoki standardi povećavaju mogućnost donošenja krivih odluka, stvaranje loših odnosa s javnošću, a svaka teška pogreška i pokretanje pravne akcije protiv arhiva i čak arhivista osobno.

U drugom dijelu pod naslovom *Etička stajališta (Ethical Perspectives)* opisuju se problemi u tumačenjima profesionalnih etičkih pravila, teškoće u primjeni tih pravila u praktičnim situacijama i različita gledišta unutar arhivističke struke. U članku *Privatnost informacija, sloboda i demokracija (Information Privacy, Liberty, and Democracy)* Heather MacNeil, analizirajući razna stajališta o privatnosti, odnosno o pravu na privatnost osobe u demokratskom društvu, zaključuje da je pravo na privatnost, kao i sloboda informacija, potrebna zdravom demokratskom društvu jer ono promovira toleranciju i pluralizam, potiče i ohrabruje neovisne i kritične osobe. U skladu s time dužnost arhivista je da očuvaju integritet gradiva, koje im je povjereno na čuvanje, te da omogućuje njihovo korištenje prema načelima slobode pristupa informacijama, ali su istodobno obvezni poštivati privatnost osoba koje su stvorile to gradivo ili se u njemu spominju. Ovo tzv. pravilo arhivističke ravnoteže razrađuje Judith Schwarz u članku *Pravilo arhivističke ravnoteže: pomoć istraživačima tijekom zaštite osobne privatnosti (The Archivists' Balancing Act: Helping Researchers While Protecting Individual Privacy)*, prvotno objavljenom 1992. godine. Autorica kao profesionalna arhivistica i dugogodišnja istraživačica

američke homoseksualne, a osobito lezbijske povijesti opisuje poteškoće u prikupljanju i korištenju gradiva vezanog za ovu još očitom delikatnu temu. Te poteškoće javljaju se s dvije strane: s jedne strane od osoba spominjanih u tom gradivu ili od članova njihovih obitelji, koje zahtijevaju visoke rokove dostupnosti ili čak uništavanje toga gradiva, a s druge od samih arhivista od kojih mnogi nisu sigurni trebaju li takvo gradivo uopće dati na korištenje. U članku *Prava privatnosti i prava političkih žrtava: implikacije njemačkog iskustva (Privacy Rights and the Rights of Political Victims. Implications of the German Experience)* Elena S. Danielson bavi se gradivom obavještajnih službi represivnih režima, u ovome slučaju gradivom tajne policije Njemačke Demokratske Republike STASI. Autorica opisuje kako su nakon pada komunističkog režima politički disidenti i ostali građani bivšega DDR-a željeli vidjeti svoje dosjee koje je o njima napravio STASI, dok su s druge strane nekadašnji obavještajci i komunistički dužnosnici pokušavali onemogućiti pristup tim dosjeima, pa čak ih i uništiti. Jedno od opravdanja kojim se pokušalo onemogućiti pristup dosjeima, a koje je naišlo na stanovito razumijevanje i kod vlasti ujedinjene Njemačke, bila je zaštita privatnosti trećih osoba, pa i obavještajaca koji su se mogli naći u opasnosti da postanu žrtve osвете svojih nekadašnjih žrtava. Ipak, 20. prosinca 1991. donijet je zakon koji je omogućio građanima uvid u njihove osobne dosjee, omogućujući im da saznaju čak i identitet obavještajaca koji su ih špijunirali, dok je vlastima omogućeno provođenje lustracije. Za razliku od Njemačke, u drugim postkomunističkim zemljama, pitanje dostupnosti dosjea tajnih službi građanima, po autorici, nije adekvatno riješeno. U većini tih zemalja pristup građanima njihovim osobnim dosjeima je otežan, selektivan ili čak onemogućen, zbog čega je kod građana raširen stav da je pravo privatnosti zloupotrebjeno u svrhu opstrukcije pravde. Članak Martina L. Levitta *Etička pitanja u izradi eugeničke webstranice (Ethical Issues in Constructing Eugenics Web Site)* opisuje projekt stvaranja edukativne webstranice, koja bi dokumentirala povijest eugeničkog pokreta reprodukcijom primarnih izvora s odgovarajućim objašnjenjima. Eugenika se pojavila potkraj 19. stoljeća kao genetičko-socijalna disciplina o metodama poboljšanja nasljednih ljudskih osobina, a kao metode zagovarala je selektivno razmnožavanje ljudi s isključivo pozitivnim genetskim karakteristikama, uz prisilnu sterilizaciju genetski »nepodobnih«, rasnu segregaciju i antiimigracijske zakone. Relativno dobro prihvaćena u prvoj polovini 20. stoljeća, eugenika je kompromitirana nakon što je njezine metode na najsiroviji način primijenio nacizam. Sudionici projekta suočili su se pitanjem na koji način izbjeći dojam kako se prezentacijom izvornih dokumenata promiče jedna pseudoznanost, čije su teze i zaključci znanstveno odbačeni i proglašeni neprihvatljivima. Isto tako, trebalo je uskladiti zaštitu prava privatnosti osoba prikazanih na fotografijama i spomenutih u dokumentima sa znanstvenim interesom omogućavanja otvorene rasprave o eugenicima. Ova su pitanja svakako značajna, budući da je Internet danas najbolji medij preko kojega se arhivsko gradivo može prezentirati najširoj javnosti, ali i na najgori mogući način povrijediti pravo privatnosti. Kako bi se riješili ovi problemi, formiran je urednički savjetodavni odbor sastavljen od arhivista, povjesničara, pedagoga, pravnika i etičara koji su svaki s pozicija svoje struke sugerirali potrebna rješenja. Na ovaj je način u praksi primijenjen prijedlog Heather MacNeil o potrebi formiranja etičkih odbora u arhivima koji bi rješavali probleme vezane za dostupnost gradiva i zaštitu privatnosti u njemu spominjanih osoba.

U trećem dijelu pod naslovom *Upravna stajališta (Administrative Perspectives)* autori analiziraju nekoliko konkretnih situacija u kojima su se arhivisti našli usred sukoba između želja stvaratelja, njihovih nasljednika, istraživača, obitelji, izdavača, odvjetnika, političara i drugih zainteresiranih za arhivsko gradivo. U članku *U tajnosti držano, u tišini zatvoreno: Privatnost u spisima autora i poznatih osoba (In Secret Kept, In Silence Sealed: Privacy in the Papers of Authors and Celebrities)* Sara S. Hodson usredotočuje se primarno na pitanja zaštite privatnosti i pristupa rukopisima i ostalom gradivu književnika i drugih autora te gradivu poznatih i slavni osoba. I jedni i drugi predmet su javnog interesa, pa i kad su u pitanju najintimniji dijelovi njihovih života, između ostaloga i zbog procvata tzv. tabloidne kulture u 20. stoljeću. Takvo stanje potiče stvaratelje da prilikom predaje gradiva arhivima žele nametnuti visoka ograničenja za korištenje gradiva, a književnici se koriste i autorskim pravom kao sredstvom za ograničenje korištenja. Članovi obitelji i drugi stvarateljevi nasljednici, radi zaštite

ugleda i časti obitelji, pak, znaju zahtijevati pročišćavanje gradiva ili čak njegovo uništavanje. Jednoznačnog odgovora na pitanje kako da se arhivisti snalaze u ovakvim situacijama zasada, po autorici, nema. Na članak Sare Hodson kao konkretan primjer nadovezuje se članak Timothy D. Pyatta *Okaljana čast južnjačke obitelji? Problemi privatnosti u spisima Walkera Percya i Shelbya Footea (Southern Family Honor Tarnished? Issues of Privacy in the Walker Percy and Shelby Foote Papers)*. U članku je opisan proces preuzimanja ostavštine dvojice poznatih književnika američkog Juga Walkera Percya i Shelbya Footea za Povijesnu zbirku Juga Sveučilišta Sjeverne Karoline. Obojica su bili studenti toga sveučilišta i veliki prijatelji, pa se njihove ostavštine, osobito njihova međusobna korespondencija, smatraju vrlo dragocjenima. Autor je opisao proces pregovaranja sa stvarateljima, ali i kasnije probleme sa članovima obitelji oko zaštite obiteljske časti i prijetnje sudskim tužbama trećih osoba oko zaštite njihove privatnosti zbog njihova spominjanja u ovim ostavštinama, smatrajući ovaj slučaj poučnim za buduće postupke arhivista u sličnim situacijama. Članak *Uravnoteženje privatnosti i dostupnosti: otvaranje gradiva Komisije za državni suverenitet Mississippia (Balancing Privacy and Access: Opening the Mississippi State Sovereignty Commission Records)* Sarah Rowe-Sims, Sandre Boyd i H.T. Holmesa opisuje rad Odjela za arhivsko gradivo i povijest Mississippia na gradivu Komisije za državni suverenitet Mississippia. Komisija za državni suverenitet Mississippia osnovana je 1950-ih sa svrhom suzbijanja pokreta za pravo glasa crnačkog stanovništva države Mississippia. Uz ostale aktivnosti, Komisija je prikupljala podatke o aktivistima pokreta kako bi se efikasno borila protiv njih. Nakon prestanka rada Komisije 1977. njezino gradivo predano je Odjelu za arhivsko gradivo i povijest Mississippia s rokom dostupnosti tek od 2027. godine. Nekadašnji aktivisti, uz pomoć Američke unije za građanske slobode Mississippia, odlučili su sudskim putem ishoditi otvaranje gradiva, kako za sebe, tako i za istraživače i javnost, što im je i uspjelo 1989. godine. Nakon toga započela je arhivistička obrada gradiva, kako bi se nekadašnjim aktivistima omogućio uvid u njihove osobne dosjee, a po njihovoj želji i zaštitila njihova privatnost prilikom korištenja gradiva u istraživačke svrhe. U članku *Arhivistički pristup odvjetničkim spisima (Archival Access to Lawyers' Papers)* Menzi L. Behrnd-Klodt bavi se problemima arhivista s gradivom odvjetničkih ureda koje sadrži mnogo osjetljivih osobnih i povjerljivih informacija nastalih u kontekstu odnosa odvjetnik-klijent. Analizirajući što sve spada u takav odnos, autorica upućuje arhiviste na osobit oprez prilikom obrade takvoga gradiva i davanja na korištenje, budući da ne razumiju svi arhivisti složenost takvoga odnosa što može dovesti do nesmotrenoga kršenja privatnosti. U članku *Gdje se Buckley zaustavlja? (The Buckley Stops Where)* Mark A. Greene i Christine Weideman opisuju zbrku i nejasnoće koje je izazvao Zakon o obiteljskim obrazovnim pravima i privatnosti iz 1974, po autoru senatoru New Yorka Jamesu Buckleyu poznat i kao Buckleyev amandman. Prema tome zakonu »obrazovni spisi« u ustanovama financiranim iz federalnih fondova za obrazovanje moraju na zahtjev biti dostupni učenicima ili ako su maloljetni njihovim roditeljima koji, u slučaju potrebe, mogu tražiti i ispravljanje eventualnih pogrešaka u njima. Ti spisi, osim u iznimnim okolnostima, ne mogu bez odobrenja učenika ili roditelja biti dostupni trećim osobama. Iz arhivističkih krugova gotovo da nije bilo pokušaja da se sudjeluje u izradi ovoga zakona, a reakcije na ovaj, po autorima, loš zakon bile su zakašnjele i mlake. U praksi je došlo do velike zbrke oko primjene ovoga zakona jer, po mišljenju velikog broja arhivista, nije točno definirano što sve spada u »obrazovne spise« koji ne bi smjeli biti dostupni, kao ni to da li se ovaj zakon odnosi i na spise nastale prije 1974. od kada je ovaj zakon na snazi. Autori smatraju da je, nakon što su se u 30 godina od primjene ovoga zakona pokazali svi njegovi nedostaci, došlo vrijeme da sami arhivisti poduzmu korake da se ti nedostaci uklone.

U četvrtom dijelu pod naslovom *Institucionalna stajališta (Institutional perspectives)* autori analiziraju probleme dostupnosti gradiva i zaštite privatnosti iz različitih kutova prema vlastitim iskustvima stečenih radom kod pojedinih stvaratelja. U članku *Povjerenje i profesionalan rad u arhivima vjerskih organizacija (Trust and Professional Agency in the Archives of Religious Organizations)* Mark J. Duffy i Christine M. Taylor, analizirajući ove probleme kod vjerskih organizacija, smatraju da bi arhivisti trebali imati utjecajne i jake pozicije u organizacijama, temeljene na njihovoj profesionalnoj obvezi da čuvaju integritet njihovih dokumenata te kao povjerljivi profesionalci

dokazuju njihovu vrijednost, pouzdanost i vjerodostojnost. Međutim, arhivisti su često nemoćni ili bezvoljni da ostvare svoj utjecaj na funkcioniranje pismohrane tako da postoji opasnost da arhivisti postanu tek dio osoblja institucije, a ne neutralni profesionalci na usluzi istraživačima. Za autore je važno da arhivisti dobiju jaču ulogu u vjerskim organizacijama i njihovim institucijama, jer svojom profesionalnošću mogu im pomoći u kriznim situacijama kao npr. oko aktualnih pedofilskih skandala u crkvenim redovima. U članku *Delta Blues: Izmjene koncepcija privatnosti i vlasništva i njihove implikacije na korporacijske arhive (Delta Blues: Changing Conceptions of Privacy and Property, and Their Implications for Corporate Archives)* Paul C. Lasewicz razmatra ove probleme s pozicije korporacijskih arhivista u svjetlu razvoja digitalizacije i Interneta. Za razliku o M. Duffya i C. Taylor, Lasewicz smatra upitnim mogu li arhivisti aktivno utjecati na spisovodstvenu politiku u korporacijama, a time i na provođenje zaštite privatnosti, jer stvarnost pokazuje kako se osobne informacije mogu vrlo lako prikupiti i preko Interneta učiniti dostupnima javnosti. Tehnološki razvoj doveo je dotle da se postavlja pitanje redefiniranja pojma privatnosti te postoji li ona uopće. Kako će se digitalizacija i Internet dalje razvijati teško je predvidjeti, a kako će se arhivisti u tome snaći, autor također smatra upitnim. U članku *Povjerljivost u medicinskim i zdravstvenim spisima iz arhivske perspektive (Confidences in Medical and Health Care Records from an Archive Perspective)* Barbara L. Craig ima nešto optimističniji pogled na očekivanja i mogućnosti za arhiviste na medicinskom i zdravstvenom polju. Nadovezujući se na M. Duffya i C. Taylor, ona vjeruje da arhivisti mogu igrati središnju ulogu u uravnoteživanju interesa pacijenata, liječnika, šire zajednice i budućih generacija. Istražujući korijene i evoluciju medicinskih spisa, a time i odnos liječnik-pacijent, autorica smatra da su arhivisti odgovorni budućim generacijama kao i interesima društva koji nadvisuju uže interese pacijenata i liječnika. Arhivisti trebaju steći autoritet i utjecaj u svojim institucijama, a to mogu samo izvršavanjem svoje etičke i društvene uloge. U članku *Ujedinjeni metodisti i njihova politika otvorenih spisa (The United Methodists and Their Open Records Policy)* L. Dale Peterson opisuje iskustvo Ujedinjene Metodističke crkve u pokušajima omogućavanja dostupnosti njezina arhivskoga gradiva uz istodobnu zaštitu privatnosti. Analizira ukratko organiziranost Metodističke crkve i njezin status u američkom društvu, prema kojemu ona nije javna institucija, ali njezino djelovanje ima javni karakter. Nakon nekoliko loših iskustava tijekom proteklih desetljeća, 1984. Ujedinjena Metodistička crkva odlučila se u najvećoj mogućoj mjeri otvoriti prema javnosti, a svoje arhive istraživačima uz, naravno, poštivanje propisa o zaštiti privatnosti pojedinaca u arhivskome gradivu.

Nakon četiri glavna dijela knjige slijede *Dodaci*. Prva dva dodatka su *Odabrani američki ustavni amandmani* i *Odabrani američki savezni zakoni o privatnosti*. Druga dva dodatka su članci urednice Menzi L. Behrnd-Klodt. Prvi je *Zakon o obiteljskim obrazovnim pravima: zakonske dopune i sudska tumačenja (The Family Educational Rights and Privacy Act: Legislative Amendments and Judicial Interpretations)*. U njemu su opisane neke promjene u spomenutom zakonu koje su omogućile uvid u osobne podatke studenata, osobito one u vezi kaznenih dijela. Uvid u te spise omogućio je i Zakon o borbi protiv terorizma iz 2001., a uvid je omogućen i vojsci za pronalaženje potencijalnih novaka. U nastavku autorica opisuje nekoliko sudskih odluka potkrepljujući općeprihvaćeno mišljenje o nedostacima toga zakona. U članku *Hrabri novi svijet medicinskih spisa 21. stoljeća u SAD i Kanadi u usporedbi s europskim modelom privatnosti podataka (The Brave New World of 21st-Century Medical Records Privacy in the U.S. and Canada, Contrasted with the European Data Privacy Model)* autorica opisuje američke, kanadske i europske zakone i propise o zaštiti privatnosti u medicinskim spisima, pri čemu se nasuprot općenitim europskim i kanadskim zakonima ističe postojanje američkog zasebnog zakona o takvoj vrsti privatnosti.

Mario Fabekovec